

Les aventures d'Odisseu

Núria ALONSO i SALES
Universitat de Barcelona

Odisseu és un heroi èpic que apareix a dos poemes homèrics: la *Iliada* i l'*Odissea*, de la qual és el protagonista. Homer presenta aquest personatge com un heroi amb característiques peculiars: aconseguix superar els diferents obstacles no tant per la força, sinó gràcies al seu enginy, menteix sense cap escrúpol si això l'ha d'ajudar a resoldre els problemes i no té el desig heroic de morir per aconseguir la immortalitat; En aquell temps es considerava que si un guerrer moria lluitant, se'l recordaria eternament per mitjà dels poemes i els relats que se'n farien. En canvi, Odisseu desitja sobreviure per poder tornar a casa amb la seva dona i el seu fill. Tot i això, Odisseu ha perdurat com un dels herois més cèlebres de la tradició clàssica.

L'*Odissea* és el poema èpic que narra el viatge d'Odisseu de retorn a la pàtria, Ítaca, després d'haver lluitat durant deu anys a la Guerra de Troia. La tornada es veurà endarrerida a causa d'entrebancs i aventures diversos que viuen el protagonista i els seus soldats, i no és fins que han passat deu anys més que Odisseu no aconseguix trepitjar altra vegada la seva terra. Homer, però, no explica aquestes aventures cronològicament, sinó que comença *in medias res*: a l'inici del poema, Odisseu fa aproximadament vuit anys (no hi ha consens per part dels estudiosos en aquest punt) que es troba amb la nimfa Calipso, qui el reté a l'illa Ogígia i li ofereix una vida immortal al seu costat. Odisseu plora i es lamenta per no poder tornar a casa, però la nimfa no li ho permet fins que els déus li ordenen que el deixi marxar (cant V); llavors l'heroi es construeix un rai i, seguint els consells de Calipso, s'embarca. Posidó, però, enfadat amb Odisseu, provoca una tempesta que el fa caure del rai i el porta fins a les platges dels feacis. Gràcies a l'ajuda d'Atena, els feacis acullen Odisseu, amb gran hospitalitat i li proposen que es casi amb la filla del seu rei, Nausica (cants VI i VII). És durant les festes que fan en honor del viatger, que es narren les aventures anteriors a l'arribada a l'illa d'Ogígia.

Homer fa explicar aquestes històries a dos personatges diferents: en primer lloc, per boca d'un cantor feaci, que explica el relat del Cavall de Troia i com Odisseu i uns quants homes escollits es van amagar a dins per aconseguir entrar a la ciutat i així

poder obrir les portes a la resta de soldats grecs (cant VIII). Però per altra banda, els feacis – en assabentar-se de qui és el seu hoste – li demanen que els expliqui totes les aventures i els perills que ha viscut des que va sortir de Troia amb els seus homes. Així doncs, els cants IX al XII són narrats en primera persona, i és el que s'anomena una *mise-en-abîme*: una història, dins una altra història – i en algun moment fins i tot, amb una altra història dins.

L'heroi comença explicant que en sortir de Troia van anar a parar a les terres dels *cícons* – un poble que havia donat suport al rei troià durant la guerra – i que allà ell i els seus homes van agafar tresors i dones com a botí de guerra. Aquest serà el seu últim encontre amb personatges no mitològics fins que arribi a terres feàcies (tot i que aquests són descrits de manera tan idealitzada, que se'ls pot considerar irreals). Les aventures que explica a continuació Odisseu tenen un caire més folklòric, així com els personatges que hi apareixen (bruixes, sirenes, gegants, etc.). En primer lloc, després de navegar durant nou dies, arriben a les platges dels lotòfags: un poble que només s'alimenta de flors de lotus. Tres soldats van a investigar el terreny, i en veure que no tornen, Odisseu els va a buscar. Els companys havien provat la flor, que et feia oblidar la pàtria i les raons per marxar i feia que només tinguessis el desig de quedar-te allà per continuar menjant-ne més. Així doncs, els hagueren de tornar als vaixells per la força.

La següent aventura és el motiu pel qual Odisseu i els seus homes van estar durant tant de temps vagant pel mar, anant d'un costat a un altre sense poder tornar a la pàtria. La raó ja la sabem des del cant I – quan Zeus li diu a Atena – però no és fins al cant IX, que s'explica la història sencera. Després de deixar la terra dels lotòfags, van arribar al país dels ciclops – criatures antropomòrfiques gegants i amb un sol ull. Odisseu, acompanyat de dotze homes, s'encamina per investigar l'illa i arriben a una cova plena d'objectes i menjars de pastor. Quan el fill de Posidó, Polifem – el ciclop més cèlebre de la tradició clàssica – els veu, agafa dos homes i se'ls menja. Odisseu en adonar-se que per poder fugir no poden matar el ciclop (perquè aquest ha posat una roca gegant com a porta de la cova, i no la podrien moure) idea un pla. L'endemà, quan Polifem torna a la cova després de pasturar el seu ramat, Odisseu li ofereix una mica de vi i viandes que s'han emportat amb ells i, quan veuen que el ciclop ja està prou ebri, li claven una estaca a l'ull, deixant-lo cec. El matí següent, Polifem obre només una mica la roca perquè puguin passar les ovelles, que han de pasturar, però no s'escapin els viatgers; Odisseu i els pocs homes que li queden amb ell s'agafen cada un a la part de baix d'una ovella, i així aconseguixen escapar sense que Polifem els pugui percebre quan toca el llom dels animals per assegurar-se que surt una ovella i

no un home. Finalment, quan ja tornen a ser lliures, Odisseu fa el fanfarró i diu el seu nom al ciclop, perquè sempre recordi qui va fer-li allò, és llavors quan Polifem demana al seu pare – Posidó – que el castigui pel que ha fet. Aquí és on comença l'odi del déu cap a l'heroi.

La següent parada (cant X) és a l'illa d'Èol, Senyor dels Vents, que allotja Odisseu i els seus soldats durant un mes sencer i dona a l'heroi un farcell on hi ha tots els vents, menys un: el que els ha de dur directes fins a Ítaca. Haurien pogut tornar sense cap problema si no hagués estat per l'enveja dels soldats, que pensant-se que Odisseu amagava en el farcell un tresor que li havia donat Èol, van decidir obrir-lo, escampant tots els vents altra vegada i desviant-se de la ruta. Tornaren a Eòlia – l'illa d'Èol – i demanaren ajuda altra vegada, però aquest s'hi negà dient-los que ja havien tingut una oportunitat. Al sisè dia després d'abandonar Eòlia els vaixells arriben a les terres dels lestrígons. Aquests són gegants antropòfags que devoren la carn dels viatgers i que, després de menjar-se un dels homes, apedreguen fins destruir totes les naus menys la d'Odisseu, que aconsegueix escapar-se a temps. Després de navegar altre cop, arriben a l'illa de la maga Circe, que amb pocions i poders converteix els homes en animals. Això és el que els passa a la meitat de la tripulació d'Odisseu, que és enviada a explorar l'illa, amb excepció d'Euríloc, que en veure els seus companys convertits, corre a avisar a l'heroi. Odisseu decideix anar tot sol a enfrontar-se amb la bruixa i és gràcies als consells d'Hermes, que l'avisava de les trampes i com ha de tractar Circe, que aconsegueix, no només sortir-ne viu, sinó també que torni a convertir els seus companys en humans.

Després d'un any vivint al costat de Circe, la tripulació demana a Odisseu tornar a casa, i ell hi està d'acord. Així doncs, demanen a la maga que els ajudi. Abans de tornar, però, els explica Circe, hauran d'anar a l'Hades i demanar consell a Tirèsias, el cec endeví (cant XI). Tot seguit els ensenya quins són els rituals que hauran de seguir i què hauran de fer per aconseguir el seu objectiu. I tots aquests passos són els que segueix Odisseu, un dels únics herois que ha aconseguit baixar a l'Inframón i tornar amb vida – juntament amb Hèracles i Orfeu. Gràcies al descens, Odisseu no només parla amb l'endeví, sinó que aconsegueix parlar amb la seva mare (que ha mort de pena, esperant el seu fill), Aquil·les, Àiax i diversos herois protagonistes d'altres mites.

Altre cop doncs, Odisseu torna a l'illa de Circe, per emprendre el viatge de tornada. La maga els ofereix provisions pel viatge i consells del que encara els queda per viure (cant XII): la ruta de les sirenes – animals mitològics amb cos d'ocell i cap de dona, que amb el seu cant embruixen els mariners i fan que es llencin a l'aigua –, i una ruta que només ha pogut travessar una sola nau, la d'Argos (on viatjaven Jasó i els

argonautes), ja que és mortal a causa dels dos monstres que hi habiten: Escil·la, criatura de sis caps que vigila el tram i es menja els mariners que hi passen, i Caribdis, que s'empassa i escup tres cops al dia grans quantitats d'aigua, creant així remolins que s'engoleixen les naus. Finalment, adverteix a Odisseu que quan arribin a l'illa d'Hèlios – déu del Sol – sobretot no es mengin les vaques sagrades del déu, perquè en cas de fer-ho, no podrien tornar a casa. Aquest era un consell que Odisseu ja havia sentit de Tirèsias a l'Hades.

Tal com els ha contat Circe, arriben a la ruta de les sirenes, i Odisseu ordena a tota la tripulació que es tapi les orelles amb cera; mentrestant ell es lliga al pal del vaixell i demana als seus homes que per molt que cridi i els supliqui que el deslliguin, no ho facin - perquè llavors, el seu únic desig seria llançar-se al mar - sinó que el lliguin encara més fort. Això és el que li havia dit la maga que fes si volia sentir el cant de les sirenes. Tot seguit arriben a les aigües d'Escil·la i Caribdis, que aconseguen travessar després de perdre sis companys a mans del primer monstre. Finalment, arriben a la terra d'Hèlios, on paren per descansar una mica. Odisseu els explica – recordant les paraules de Tirèsias i Circe – que si volen tornar sans i estalvis a casa, l'única cosa que han d'evitar és tocar una de les vaques sagrades del Sol. Per desgràcia, però, el vent deixa de bufar i els obliga a quedar-se a l'illa durant un mes, i de seguida se'ls acaben les provisions que tenien. Així doncs, morts de gana i aprofitant que Odisseu s'allunya una mica, els soldats decideixen menjar-se les millors vaques. En veure-ho, Hèlios demana a Zeus que els castigui pel que han fet. Quan finalment el vent torna a bufar i el vaixell torna a posar-se en marxa, Zeus el destrueix amb una tempesta terrible, l'únic supervivent és Odisseu, de la qual acaba arribant a les platges de Calipso, on el trobem al principi de la història. I aquestes són les aventures que explica l'heroi homèric abans que els feacis l'acompanyin a la seva terra i s'hagi d'enfrontar amb els pretendents de la seva dona, Penèlope, que li ocupen la casa i se li mengen i gasten els seus béns. L'arribada a casa tampoc serà una tasca senzilla: li caldrà temps i molt d'enginy per vèncer-los.

Com es pot veure, aquesta és una història que trenca esquemes – sobretot tenint en compte l'època a què pertany – amb salts en el temps, canvis de narrador i un heroi del tot diferent. A més a més, també s'ha de destacar les grans diferències observables entre els dos poemes èpics homèrics, tant pel tipus de narració, com pel perfil heroic dels seus personatges. Mentre que la *Iliada* explica una història bèl·lica, amb uns personatges que aspiren a aconseguir la gloriosa immortalitat -, l'*Odissea* explica les aventures amb personatges de caràcter més aviat folklòric d'un heroi poc corrent.

Aquestes característiques fan que aquesta obra hagi estat estudiada i elogiada ja des de l'Antiguitat.

BIBLIOGRAFIA

MIRA, Joan F. (trad.) (2011): *Odissea*, Barcelona, Proa.

FREELY, John (2015): *El mundo de Homero*, Barcelona, Planeta.

GRIMAL, Pierre (1951): *Diccionario de mitología griega y romana*, Barcelona, Paidós Ibèrica.